

Kertész Ákos

Füzetek

egy művelődési ház
ürrügyén

244

Lényegesen hálásabb dolog általános megfigyelések alapján, és publicisztikai szinten — némi iróniával fűszerezve a gondolatot — csevegni a művelődési otthonok reménytelennek látszó erőfeszítéseiről, mint valamely konkrét tevékenység-csoportot elemezve fölmérni egy adott helyzetet, s a helyzetből fakadó lehetőségeket. Hálásabb, mert színebb, szórakoztatóbb előadásmódot tesz lehetővé, mert merész, olykor szentségtörő és megbotránkoztató megjegyzésekre ad alkalmat, s ez mindig vonzóbb, mint többé-kevésbé tudott dolgok ismételtetése; hisz az eltérés az egyes művelődési házak tevékenysége és eredményei között igen csekély, nemcsak az egységes központi irányítás, de a külső körülmények hasonlósága miatt is; az a meglehetősen marginális differencia, ami a személyi állomány közötti különbségből (a felelősségtudatuk, aktivitásuk, hozzáértésük közötti különbségből) ered, nem ad különösebb izgalomra okot. Mégis épp a személyi állomány, tehát e terület néhány dolgozójának elég szerényen honorált tevékenysége és személyes erőfeszítése késztet arra, hogy kitérőt tegyék e szárazabb és hálátlanabb módszer felé.

NEM ERŐSZAK A PALACSINTA

Hogy tehát ott folytassam, ahol legutóbb abbamaradt: az Ikarus Művelődési Ház könyvtárában Szabó Zsuzsa vette a szárnya alá a legkisebbeket abból a felismerésből kiindulva, hogy az olvasóvá nevelést nem lehet elég korán kezdeni. A legkisebbek persze nem olvasók, hanem csak könyvtárlátogatók, ami

teljesen logikus, ha meggondoljuk, hogy óvodások is vannak köztük; a gyerekkönyvtár ugyan csak kisiskolások számára szervez rendezvényeket, ők azonban magukkal hozzák óvodáskorú öccsüket, hugukat, akik közül egyik-másik néha be is pisil bizony... Szabó Zsuzsa feladatköre tehát rendkívül sokrétű: a pelenkázástól a könyvtári munkán át — mint majd látni fogjuk — a divatanácsadásig terjed.

A gyerekkönyvtár keretében két meseklub és két gyerekkönyvtári szakkör működik, ezek hatósugara a területre irányul: tagjaik a környéken lakó gyerekek és a környező általános iskola tanulói közül verbuválódnak.

A gyerekkönyvtári foglalkozások módszertana a „nem erőszak a palacsintaevés” bölcs elvére épül. Itt ugyanis nem kötelező olvasni. A gyerekek mesét hallgatnak (és mondanak!), játszanak, képet nézegetnek; az a cél, hogy jól érezzék magukat a könyvtárban a könyvespolcok között, szokják meg a könyvek közelségét, mintegy a szagát, a könyvtár lényegét, légkörét, küzdjék le elfogódottságukat (az épület külsejének, a művelődési otthon intézmény-jellegének az előzőekben elemzett taszító hatását tehát itt az öldött, intim és barátságos belső környezet vonzásával ellensúlyozzák), az érdeklődés, az olvasás ígénye majd megjön idővel, hisz amelyik gyerek sokat és otthonosan császálkál tömött könyvespolcok között, előbb-utóbb kíváncsi lesz arra, hogy milyen titkokat rejlhetnek azok a polcok. A gyerekkönyvtári szakrőben aztán már könyvtárosdit is lehet játszani, megtanulják a könyvtármunka alapelemeit, megismerkednek a katalógizálás alapelveivel és legegyszerűbb formáival, megtanulják, hogyan keressék ki azt, ami re kíváncsiak, közben társasjátékot is játszanak, kirándulnak is, de még a strandra is elviszi néha őket a könyvtáros néni; s ezalatt észrevételül megbarátkoznak az olvasással.

A módszer az adott körülmények között a lehető legcélravezetőbb, hisz minden pedagógus tudja, milyen behozhatatlan előnnyel indulnak az értelmiségi környezetben nevelkedett gyerekek a többiekkel szemben, azok, akiknél otthon megszokott és mindennapos dolog a könyv, akik a szülei könyvtárának példájára kezdenek maguk is könyvet gyűjteni; s épp ezt az erőszakmentesen, de állandóan jelenlevő intellektuális levegőt, hogy úgy mondjam: könyvszagot igyekszik megteremteni a könyvtár a gyerekek számára. Persze van ennek a módszernek bukta-tója is, amit azért kell megemlíteni, mert bizony értelemben általánosítható.

A KÍNÁLAT VESZÉLYEI

Önmagában egyik módszer sem üdvözítő, de ennél a gyerekekkel foglalkozó könyvtárosnak egy sajátos, másutt is jelentkező ellenállás

kell nagy pedagógiai érzékkel leküzdenie. Hogy egy — a művelődéstől kicsit ugyan messze eső, de szemléletes — példával illusztráljam a dolgot: annakidején a fiam játékaik közé hat-nyolc hónapos korában odatettük a bililit, hadd szokja meg, ne idegenkedjék tőle, ha majd sor kerül rá. Nos, mire rákerült a sor, meg is szokta, nem is idegenkedett tőle — csak éppen nem volt hajlandó tudomásul venni, hogy a játékaának a funkciója megváltozott. Hogy kedvenc játékát ezentúl — finoman fejezve ki a dolgot — egészségügyi használati tárgynak kell tekintenie. Vagy ki nem látott már testes apukát izzadva loholni vadonutáj, csillogó nyegedes kerékpár mögött, melynek nyergében esetlen csemetéje szerencsétlenkedik? Pedig az a köllök, aki két nagy atyai fülest kockáztatva csórja el a papája felnőtt gépét, úgy karikázik mezítlábasan a váz alatt, akár az akrobata, míg szerencsésebb társa rémülten visít, ha apukája a nyeret egy pillanatra is elengedi. Továbbá magam például nyolc-kilenc éves koromig egy betűt se voltam hajlandó elolvasni (az iskolai olvasókönyvön kívül), apám nagy bánatára és rémületére, aki olvasó és könyvgyűjtő ember volt, otthonunkban tehát korlátlanul rendelkezésemre állt a könyv. Akkor aztán fölfedeztem a tíz-húszfilléres ponyvát, a sárga füzeteket, meg a kockás füzeteket, amiket cserélni lehetett az újságárusnál (két kiolvasott füzetért kaptam egy kiolvasatlant, s míg én válogattam és szóvalartottam az öreg újságárust, a haverom elcsórt másik kettőt); ezeket aztán csillapíthatatlan étvágygal faltam szőnyűtitokban, mert zúgó pofonok kíséretében elkoboztattak és tűzre vettek volna, ha apám ezt a lélekmételező szemetet fölfedezi nálam valamiképp. Hogy gyermeki lelkemben mit „romboltak” ezek a művek, azt most már nehéz lenne megállapítani, de hogy rajtuk és általuk tanultam és szerettem meg olvasni, az biztos, mivelhogy a tiltott gyümölcs mindig edesebb. Mármost nem fenyegeti-e egész népművelésünket az a veszély, hogy a túlzott mennyiségű és túl szívélyes kínálat következtében devalválódnak szolgáltatásai? Amit olyan nagyon ingyen adnak, és olyan nagyon kínálgatnak, az mindig gyanús, amihez túl könnyen hozzájuthat az ember, azért nem érdemes törnie magát. M. néni se törte magát Tolsztojtól (noha elolvasta), amit a könyvtárból ingyen kapott, de nem sajnálta a Margaret Mitchellért a háromszáz forintot, mert az már tiltott gyümölcs, még ha férges is.

Természetesen távol áll tőlem, hogy abszolútizáljam ezt az egy motívumot. Tudom, a valóság sokkal bonyolultabb, és M. néni nem csak azért ad háromszáz forintot az *Elfújta a szélért*, mert abból nagy a kereslet, s a kínálat kicsi. Mert az tiltott gyümölcs. Tudom, hogy M. néni hiába olvasta a klasszikusokat is, Margaret Mitchell *jobban sze-*

Az Ikarus Művelődési Ház

reti, mert a szemlélete közelebb áll az amerikai író szemléletéhez, mint a klasszikusokéhoz, s ennek egy sor más oka is van. Mégsem hanyagolható el az előbb érintett jelenség akkor, ha meg akarjuk érteni, hol reked meg az a már-már szelmalomharcserű küzdelem, amit több mint húsz esztendeje folytat a népművelés alig csirázó vagy nem is létező igények fölkeltségéért, hogy aztán legyen mit kielégítenie. (Hogy a „szelmalomharc” azért túl sötét, pesszimista kifejezés? Nem tudom, de azt tudom, hogy ezerkilencszáznegyvenöt és negyvennyolc között — erre az időszakra már pontosan emlékszem — az igények sokkal nagyobbak s főképp hevesebbek voltak, mint napjainkban. S ez azért elgondolkasztató.)

ÖTÉVES LEMARADÁS

De térjünk vissza a könyvtárhoz. A művelődési ház az üzemi igények kielégítését tekintve fő feladatának, s bármily szimpatikus kezdeményezés is a meseklubok és gyerekkönyvtári szakkörök életrehívása, ez a munka hangsúlyozottan területi jellegű, az itt foglalkoztatott gyerekek közül jóformán egy sem (vagy ha mégis, csak kivételesen és véletlenül) kerül később a gyárba. Az üzemi dolgozók olvasóvá nevelése tehát nem itt, hanem az ipari tanulóknál kezdődik, ez is Szabó Zsuzsa reszortja, aki éppoly szívesen foglalkozik ezzel a korosztállyal is, mint a legkisebekkel. Dolga nem könnyű, s hogy megértsük, mennyire

nem az, vessünk egy pillantást az emberanyagra.

1968-ban a könyvtár felmérést készített az ipari tanulókról (Ecsödi Éva könyvtáros szép, szakszerű munkája), a felmérés a lehetőségekhez képest eléggé reprezentatív, bár nem a teljesség igényével készült; ebből idéznék néhány adatot. Az Ikarus ipari tanulóinak mintegy 37—40%-a könyvtári tag itt vagy ott; húsz százalékuk a művelődési ház könyvtárába jár. Ez tulajdonképpen gyönyörű, de nézzük meg, mit olvasnak.

A felmérés tudott dolgokat tár föl, nem okoz meglepetést. A listán „elsőprőr többséggel” szerepelnek a kalandos és bűnügyi témájú könyvek. (A könyvtár három hónapon keresztül figyelőlapokon is ellenőrizte az ipari tanulók olvasmányanyagát, hogy a kérdőíves módszer torzításait kiküszöbölje.) A gyerekek legkedvesebb írója Rejtő Jenő (117), utána Jókai jön (50), majd Verne, Berkesi, May, Cooper, Dékány András, Gárdonyi, A. Dumas, Móricz, Móra (a két utóbbit 10—10 tanuló írta be). Legkedvesebb olvasmányaik: Winnetou, Pizkos Fred, Egri csillagok, Aranyember, Tarzan stb. Feltárta továbbá a felmérés, hogy összefüggés van a tanulók tanulmányi előmenetele és olvasmányigénye között, az utazásra fordított idő és a művelődés intenzitása között stb.; ez nem újság, tudjuk felmérés nélkül is. Ha jól megnézzük e 15—18 éves fiúk olvasmányainak színvonalát, azt látjuk, hogy nagyjából megfelel az értelmiségi környezetben nevel-

kedő 10—13 éves gyerekek érdeklődési szintjének, tehát minimum öt-éves lemaradás tapasztalható. Kérdés, lehet-e remélni a könyvtári munkától, hogy ezt a lemaradást idővel behozza, vagy némileg csökkenti.

Ez az öt éves lemaradás, ha önmagában vizsgáljuk, félrevezet. A helyzet sokkal súlyosabb. A 15—18 éves kamasz ugyanis már inkább felnőttnek érzi magát), a korosztály problémái is főképp abból fakadnak, hogy a társadalom nem hajlandó a kamaszt felnőttnek tekinteni, és különösen nem jogai vonatkozásában. Márpedig az iskolán kívüli művelődés nem kötelesség, hanem jog (baj van, ha valahol kötelességgé kezelik). Az egészségesen fejlődő kamasz „előreolvas”, tehát sokkal gyakrabban keresi az olyan olvasmányélményt, ami még nem neki való, amit még nem ért egészen (de úgy érzi, joga van már hozzá, hogy e felnőttélményben részesüljön), mint azt, amin már szellemileg túljutott. Ezért az itt szóban forgó korosztály olvasásiigénye már a későbbi felnőttre jellemző, szellemileg ez a korosztály a legfogékonyabb; közismert tény, hogy kulturális érdeklődésük a későbbiek során inkább csökken (egzisztenciális és egyéb „felnőtt” gondok hatására), mint nő. Ezért aggasztó ennek a korosztálynak a szellemi infantilizmusa, ezért bizonytalanok a könyvtáros erőfeszítésének eredményei.

OLVASÁS VAGY BEAT-ZENE

Az iparitánuló-klub, ahová igen bölcsen lányokat is beszervezték a szentmihályi gyors- és gépiróiskolából, ugyanazzal a módszerrel dolgozik, mint a gyerekszakkörök: itt sem erőszak a palacsinta. Az a cél, hogy valamiféle kulturáltabb közösségi élet alakuljon ki a könyvtár körül, hogy a fiatalok otthonosan mozogjanak a könyvtár légkörében, s ez elérhetőbbnek látszik, mint az olvasói igények számottevő emelése. Mert a klubtagok sem igényesebbek, mint a többiek; a kötelező iskolai olvasmányok mellett ők is a kalandregényeket kedvelik (szerencsére a romantika hegemoniája megtört már), de arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a szelekció alapja ma is a régi: ma is a „rossz tanuló adják inasnak”, s ez az érdeklődés alacsony színvonalát részben magyarázza, ha nem is igazolja. A klub havonta egy foglalkozást tart; egyik hónapban benn a művelődési házban, másik hónapban a házban kívül.

Az erőszakmentes szervezési elv nem mindig hatékony, olykor ellenkező előjelű támogatásra szorul. A klub nemrég színházlátogatást szervezett; a tényleg jelentkező közül azonban csak kettő hozta el a pénzt. A könyvtáros az utolsó órában leszaladt a tanműhelybe, s ott az oktató előállította azokat a srácokat, akik meg gondolatlanul jelentkeztek, és nem volt apelláta: az egyiket föl-

A könyvtárban

zavarta a pénzt az öltözőbe, a mással kölcsönkérte, a harmadiknak maga adott kölcsön; de aki jelentkezett, annak a pénzt be kellett fizetnie. A színházlátogatás ezzel együtt kitűnően sikerült, a Léni néni látta, és nagyon tetszett mindenkinek, s a lányok Szabó Zsuzsához fordultak tanácsért: milyen ruha illik színházi alkalomra, mert ő könyvtáros, pedagógus és jóbarát egyszemélyben, és elég fiatal ahhoz, hogy „fogja” ezt a korosztályt és elnyerje bizalmukat.

Hogy megértsük, milyen jelentős ennek a munkának ez a látszólag oly csekély eredménye is, hadd emlékeztessék újra az Ikarus Művelődési Ház egyik alaproblémájára: a művelődési ház az üzemmért van, de a nagyvárosi üzemmért az a jellegzetessége, hogy a dolgozó letudva a munkaidejét, rohan haza, amilyen gyorsan csak tud; a közösségi élet megszűnik a munkaidőn túl, és ezzel megszűnik a közös, intézményes művelődés, sőt szórakozás is. Szombat délutánonként a művelődési házban a Neoton beat-együttes játszik. Nos, a fiatalok szeretik a beat-zenét, az efféle rendezvényekre igazán nem kell kötéllal fogni a fiatalokat, a ház kerthelyisége tágas, kellemes, kapható sör, szörp, kávé, szendvics, a felszolgálás megfelelő, a Neoton együttes sem tartozik a legrosszabbak közé — arra számítottam, itt találok majd az üzemi ipari tanulóit is. Csalódtam. Járnak ide Újpestről és Albertfalváról is a helyi lakosok mellett (hisz a művelődési ház szombat esti táncrendezvényei, mint afféle fiók ifjúsági park, valóban kielégítő színvonalúak), de egyetlen egy se volt ott az Ikarus fiataljai közül, pedig a gyári KISZ-tagok félárú jegyre jogosultak. És ehhez viszonyítva valóban szép eredmény, hogy az ipari tanulók húsz százaléka könyvtári olvasó, bármit olvassanak is.

MŰVELŐDÉS MINT VERSENYFELADAT

A munkaidőn túl terjedő közösségi élet megteremtését tűzik ki célul a szocialista brigádok is, ezért szerepel a cím elnyerésének feltételei között a közös művelődés. Ez a versenypontra a népművelésnek is kapóra jön, s a könyvtár is tervbevette, hogy megpróbál kissé elébe menni a szocialista brigádok ilyenfajta igényeinek, elhatározván, hogy megszervezi a szocialista brigádok csoportos könyvtárlátogatását. Hogy ez milyen eredménnyel járhat, eldönti majd a jövő, egy példa azonban már most is van: a TMK kőműves brigád. Ennek vezetője, *Kolompár Ferenc*, fölkererte a könyvtárost, szervezzen a brigádja számára éves programot, melyet ők mint kulturális feladatot vállalnak. A program a nyári hónapok kivételével (mert akkor a kőműves fuszlik) évi négy-öt közös megmozdulásból áll, és dicséretesen sokrétű. Városnézés, gyárlátogatás, zenei ismeretterjesztés, irodalmi műsor stb. Elementek például

az OSZK-ba, megnézték a régi ritka könyveket. Előadást hallottak a szanzen történetéről. Meghívtak írókat, például *Baranyi Ferencet*; *Béládi Miklós Fejes* Endréről tartott előadást, *Czine Mihályt* többször is meghívták, nagyon megszerették; irodalmi műsorokat is rendeztek: *Horváth Teri* és *Szabó Gyula* a Rozsdatemetőből játszottak el részleteket, *Horváth Ferenc* szavalt (egy idős szaktársuknak *Horváth* előadóművészete olyan élmény volt, hogy elhatározta, ezentúl mindig meghallgatja a TV-ben a verseket — noha eddig pánikszerűen kikapcsolta a készülékét, ha valaki verset kezdett mondani), hallottak már előadást *József Attiláról*, *Petőfiről*, a magyar népdalról, Mexikóról és az operákról — s mindez, mint a vezető könyvtáros mondta, elsősorban *Kolompár Ferenc* szívós és áldozatos szervezőmunkájának köszönhető.

Kíváncsi lettem rá, és fölkerestem a munkahelyén. Miféle ember lehet, aki ezt az önzetlen és nem látványos kultúrmunkát önként vállalja, sőt maga kezdeményezi? Hát nincs új a nap alatt. *Kolompár* is voltaképp régi ismerős, öreg harcos. A felszabadulás után kamasz fejjel (még kőműves inasként) a *Sashalmi Munkás Dalkör* tagja, majd a néptánc-csoport vezetője lett, fiatalsága minden energiájával vetette rá magát a kultúrára: zenére, táncra, színházra, könyvre — onnan hozta népművelői hajlamait. — Ha emlékszik rá — mondta —, akkoriban még komolyan vettük a dolgokat, ahogy mi rászabadultunk a kultúrára, úgy akartuk a többieket is rászabadítani. — Aztán az ötvenes évek persze lelohasztották az ő kedvét is, aztán megnősült, dolgozott, elvégezte az esti technikumot, de a régi lelkesedését megőrizte valahol, hatvanban ő alakította meg a vállalat első szocialista brigádját, s minthogy e cím elnyerésének amúgy is feltétele a közös művelődés, megpróbált csinálni valamit, hasznosítva a régi tapasztalatokat.

Aztán a beszélgetés közben kiderült, hogy ennek a verseny- és vállalkozási kultúrmunkának a korlátai valójában teljesen tisztába van. Jó volna tudni, mondta, mi van az emberek koponyájában: hogy őszintén igénylik-e ezt a programot, vagy csak arra gondolnak, hogy jól megvagyok ebbe a bandába, keresek is, nem is akarok elmenni innét, hát ha a görénak ez a dilije, kéthavonként ki lehet bírni, és néha még érdekes is. De úgy véli, tette hozzá, még ha ez utóbbi megfontolás volna is jellemző, akkor is megéri a fáradságot a dolog, mert csak jelen vannak azért, csak fölésznek valamit, csak formálódik a tudatuk általa, s ha jó a szervezés, nem is érzik rosszul magukat.

Mármost, azt hiszem, értelmetlen volna fanyalogni fölteni magunknak a kérdést, hogy vajon ez volna-e a kultúra terjesztésének legmegfelelőbb módja, mikor egyelőre azt se mondhatjuk el, hogy EZ VAN,

mert voltaképp ott tartunk még, hogy EZ SINCS. *Kolompár Ferenc* brigádja *Hoffmann Józsefné* vezető könyvtáros szerint is — kivétel.

Megkérdeztem, kik a kedvenc írói. „Akkoriban úgy mondtuk volna, a „klasszikusok”, felelte, közülük is elsősorban *Tolsztoj* legnagyobb élménye a Hábörü és béke volt. Mostanában sajnos, vallja be rokonszenves nyíltsággal, elég keveset olvas, a munkája a család, az esti iskola elrabolja az idejét. A modern írókat alig ismeri; mai magyarok? Hát talán *Fejes* Endre, igen, megvan neki a *Rozsdatemető* meg a *Hazudós*. *Sántát* nem olvasott, a filmet se látta... sajnos moziba, színházba is ritkán jut el, de a kritikákat elolvassa, hogy legalább tájékozódjon. Rákérdezek *Hemingwayre*, az Öreg halászt ismeri, tisztelt is neki nagyon, aztán volt itt egy mai magyar író, mi is a neve... egymásnak adták itt az emberek, mindenkinek nagyon tetszett... tényleg jó volt, érdekesítő... hogy is hívják?

— Csak nem *Berkesi*?

— De igen — csillan fel a szeme —, az!

AKI IGYEKEZETTEL KERES...

A *Szabó Ervin* Könyvtár legutóbbi nagy reprezentatív felmérésében közreműködött *Hoffmann Józsefné* is, negyvenöt emberről töltött ki kérdőívet. Izgalmas munka volt, meséli, itt derült ki, milyen sok az analfabéta a gyárban a segédmunkások között. A felmérés során megismerkedett egy harminckett éves cigányemberrel, aki olvasni is alig tudott (a targoncás vizsgát is úgy tette le, hogy egyik gyereke olvasta föl neki a tananyagot, s ő hallás után tanulta meg), s ez a kilenc gyerekes cigány, aki a nevével alig tudja leírni, színházi kérdésben fantasztikus jártasságról tett tanúságot. Elképesztő mennyiségű színdarabot látott, ismert minden magyar színészt, tudta, ki melyik színházhoz szerződött (ahogy a futballrajongó ismeri a klubok játékosait), szakszerű és helytálló véleményt mondott egy-egy kiemelkedő alakításról; tisztában volt még a második, harmadrendű színészek képességével, tehetségük jellegével, játéktílusával is; tudta, hogy ki, mikor, hol és mit játszott — a színművészet volt a hobbyja. S mint kiderült, ő maga soha életében nem jutott el egyetlen színházba se, ám a szomszéd cigány viskójában van TV, és ő már hosszú évek óta egy színházi közvetítést, tévéjátékot se mulasztott el. És nemcsak a színészekről tudott mindent, de értette, sőt megértette a darabokat is, az előadás mellett magáról a darabról s a szerzőről is véleményt alkotott, és nem is rosszul.

Furcsa, nem? Hogy milyen szabálytalan utak vezetnek a kultúrához! Hogy aki igyekezettel keres, az végtére is találni fog, és aki nagyon akarja, megleszi a maga útját akkor is, ha a művelődési lehetőséget nem viszik tálcán elébe...